

Correctievoorschrift HAVO

2021

tijdvak 1

economie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.

Indien aan een gevraagde berekening geen eis is toegevoegd ten aanzien van de nauwkeurigheid van de afronding, dan elke juiste manier van afronding goed rekenen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Zo goud als een garnaal

1 maximumscore 2

- (1) homogene
- (2) volkomen concurrentie
- (3) niet

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien één of geen antwoord juist	0

2 maximumscore 1

grafiek 1

3 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- huidige situatie:

TO = 8 × 125.000	€ 1.000.000	
TK = 2,20 × 125.000 + 480.000	<u>€ 755.000</u>	–
TW	€ 245.000	1
- nieuwe situatie:

TO = 8 × 175.000	€ 1.400.000	
TK = 2,75 × 175.000 + 530.000	<u>€ 1.011.250</u>	–
TW	€ 388.750	1
- winsttoename $\frac{388.750 - 245.000}{245.000} \times 100\% = 58,7\%$ 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 3

- b aanbod daalt → prijs stijgt
- c vraag daalt → prijs daalt
- d aanbod stijgt → prijs daalt
- e vraag daalt → prijs daalt

indien vier antwoorden juist	3
indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien één of geen antwoord juist	0

5 maximumscore 2

€ 7,18

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- $TO - TK = TW$
 $P \times 175.000 - (2,75 \times 175.000 + 530.000) = € 245.000$ 1
- $175.000 \times P - € 1.011.250 = € 245.000$
 $P = € 7,18$ 1

Opmerking

Als bij de uitwerking sprake is van doorwerkfouten uit vraag 3, dan geen scorepunt in mindering brengen.

Opgave 2 Meer vrijhandel, meer groei

6 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste argumenten zijn:

- Het zegt niets over de verdeling van het inkomen over de inwoners.
- Het zegt niets over de koopkracht van het inkomen.
- Het zegt niets over de welvaart in ruime zin.
- Het zegt niets over de informele economie.

7 maximumscore 2

- conjunctuur:
een uitleg waaruit blijkt dat de investeringen leiden tot extra bestedingen (bestedingseffect) 1
- economische structuur:
een uitleg waaruit blijkt dat de investeringen leiden tot grotere productiecapaciteit (capaciteitseffect) / tot hogere productiviteit 1

8 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juiste benadering is:

- nominale groei bbp $\approx$ reële groei + inflatie
 $= 48,2\% + 40,8\% = 89,0\%$ 1
- indexcijfer bevolkingsomvang: $\frac{1.342}{1.264} \times 100 = 106,2$ 1
- de nominale groei per hoofd van de bevolking was ongeveer
 $\frac{189,0}{106,2} - 100 = 78,0\% / 89,0\% - 6,2\% = 82,8\%$
Conclusie: een stijging van circa 80% / dus bijna een verdubbeling 1

Een voorbeeld van een juiste exacte berekening is:

- indexcijfer nominaal bbp: $148,2 \times \frac{140,8}{100} = 208,7$ 1
- indexcijfer bevolkingsomvang: $\frac{1.342}{1.264} \times 100 = 106,2$ 1
- $\frac{208,7}{106,2} \times 100 = 196,5$
Conclusie: een stijging van 96,5% / dus bijna een verdubbeling 1

Opmerking

Het laatste deel van de berekening en de vermelding van de conclusie zijn beide noodzakelijk voor het toekennen van het derde scorepunt.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\left(\text{percentage verandering} = \frac{\text{nieuw} - \text{oud}}{\text{oud}} \times 100\%\right)$$

De huidige prijs is $100\% + 120\% = 220\%$ van de nieuw prijs)

$$\frac{100 - 220}{220} \times 100\% = \frac{-120}{220} \times 100\% = -54,5\% / 54,5\% \text{ goedkoper}$$

10 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De dominante strategie van India is het afschaffen van de protectionistische maatregelen, want als EU deze 'afschafft' dan $2\% > 0,5\%$ en als EU deze 'handhaaft' dan $1\% > 0\%$.
De dominante strategie van EU is het afschaffen van de protectionistische maatregelen, want als India deze 'afschafft' dan $1,5\% > 0,5\%$ en als India deze 'handhaaft' dan $1\% > 0\%$. 1
- (Het volgen van) de dominante strategie leidt tot de hoogste extra economische groei voor beide handelspartners / is ook de optimale uitkomst (dus is er geen sprake van een gevangenendilemma) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Overheidsfinanciën op koers?

- 11 maximumscore 1**
 Een voorbeeld van een juist antwoord is:
 De overheid heeft afgelost op de overheidsschuld.
- 12 maximumscore 2**
 Een voorbeeld van een juiste uitleg is:
- Het tekort leidt tot een toename van de overheidsschuld die verplichtingen (rentelasten en aflossing) veroorzaakt 1
  - welke uiteindelijk met toekomstige belastingontvangsten betaald moeten worden 1
- 13 maximumscore 3**
 Een voorbeeld van een juist antwoord is:
- overheidstekort: 2,0% (2%) van het bbp, dus voldoet aan de eis van $\leq 3\%$ 1
  - $\text{bbp} = \frac{\text{€ 14 mld}}{0,02} = \text{€ 700 mld}$ 1
  - $\text{overheidsschuld} = \frac{\text{€ 446 mld}}{\text{€ 700 mld}} \times 100\% = 64\%$
- Conclusie: overheidsschuld: 64% van het bbp, dus voldoet niet aan de eis van $\leq 60\%$ 1
- Opmerking*
Het laatste deel van de berekening en de vermelding van een juiste conclusie zijn beide noodzakelijk voor het toekennen van het derde scorepunt.
- 14 maximumscore 2**
- a besteedbaar inkomen daalt (1)
  - b consumptie daalt (4)
  - c binnenlandse bestedingen dalen (2)
  - d binnenlandse productie daalt (3)
- indien vier antwoorden juist 2
 indien drie of twee antwoorden juist 1
 indien één of geen antwoord juist 0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 Alcohol baat en schaad

- 15 maximumscore 2**
- (1) externe effecten 1
  - (2) betalingsbereidheid 1
  - (3) marktprijs
- 16 maximumscore 3**
- Een voorbeeld van een juiste berekening is:
- totale kosten = € 8.164 miljoen
 totale kosten = consumentensurplus + producentensurplus + accijnzen + saldo
 totale accijnsopbrengst =
 € 8.164 miljoen – € 3.800 miljoen – € 700 miljoen – € 2.624 miljoen =
 € 1.040 miljoen 1
  - consumentenuitgaven alcohol:
 $\frac{€ 1.040 \text{ miljoen}}{0,278} = € 3.741 \text{ miljoen}$ 1
  - consumentenuitgaven bier:
 € 3.741 miljoen – € 1.740 miljoen – € 916 miljoen = € 1.085 miljoen 1
- 17 maximumscore 1**
- Voorbeelden van een juist antwoord zijn:
 Er is sprake van asymmetrische informatie
- omdat verzekerden meer informatie hebben over het eigen alcoholgebruik dan de verzekeraar.
  - omdat de verzekeraar de verklaring van de verzekerde niet gemakkelijk kan controleren.
- 18 maximumscore 2**
- Een voorbeeld van een juist antwoord is:
- Premiedifferentiatie kan bevorderen dat mensen hun gedrag aanpassen om een premiekorting te krijgen (doordat ze in een lagere risicoklasse zijn ingedeeld) 1
  - waardoor de alcohol-gerelateerde (zorg)kosten / de alcohol-gerelateerde maatschappelijke kosten kunnen dalen 1
- 19 maximumscore 3**
- (1) sterke drank 1
  - (2) luxe 1
  - (3) 200% 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 2
g, h en i

Opmerking
Uitsluitend 2 of 0 scorepunten toekennen.

Opgave 5 Zwitserland vakantieland

- 21 maximumscore 1**
lopende rekening
- 22 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juiste berekening is:
- koers CHF in euro (2010) = $\frac{1}{1,483} = 0,674$
  - koers CHF in euro (2015) = $\frac{1}{1,201} = 0,833$ 1
  - stijgingspercentage = $\frac{0,833 - 0,674}{0,674} \times 100\% = 23,6\%$ 1
- 23 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juiste berekening is:
- Op 1 januari 2015 is de waarde van € 1.000 → 1,201 × 1.000 = CHF 1.201 1
  - Op 1 januari 2016 is de waarde van € 1.000 → $\frac{1.000}{0,923} = \text{CHF } 1.083,42$
1.201 – 1.083,42 = CHF 117,58 afgenomen / veranderd 1
- 24 maximumscore 2**
- bij (1) minder 1
  - bij (2) dalen
  - bij (3) dalen 1
- 25 maximumscore 2**
Voorbeelden van een juist antwoord zijn:
- Door de gestegen koers van de CHF worden geïmporteerde goederen uit eurolanden voor Zwitserland goedkoper 1
  - waardoor de inflatie in Zwitserland kan afnemen bij doorberekening in de prijzen 1
- of
- Door de gestegen koers van de CHF worden Zwitserse producten duurder voor de eurolanden, 1
  - dus daalt de vraag naar Zwitserse producten en dit heeft een dempend effect op de inflatie 1
- of
- Door de gestegen koers van de CHF worden geïmporteerde productiefactoren / halffabricaten / grondstoffen uit de eurolanden goedkoper, 1
  - waardoor de productiekosten dalen (, en de aanbodlijn naar rechts verschuift,) hetgeen een dempend effect heeft op de inflatie 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 6 Stimuleren zonder effect

- 26 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juiste uitleg is:
- rijden op fossiele brandstoffen leidt tot vervuiling / uitputting van natuurlijke hulpbronnen en daarmee extra kosten 1
  - en die effecten zijn extern want ze raken de welvaart van anderen / raken de samenleving / zijn niet in de prijs inbegrepen 1
- 27 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juist antwoord met toelichting is:
- In de nieuwe wetgeving is de fiscale bijtelling van hybride leaseauto's opgetrokken (naar het niveau van de leaseauto met fossiele brandstoffen) 1
  - zodat er alleen fiscaal voordeel gehaald kan worden bij een volledig elektrische leaseauto (waarmee geen fossiele brandstoffen getankt kunnen worden) 1
- 28 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juist antwoord met toelichting is:
- Er is sprake van zelfbinding, omdat de werknemers vrijwillig hun gedrag veranderen en 1
  - gebonden zijn aan de gedragsverandering doordat ze dit afgesproken hebben / elkaar kunnen controleren via het lijstje bij de koffieautomaat 1
- 29 maximumscore 2**
private lease
Een voorbeeld van een juiste berekening is:
- zakelijke lease: extra te betalen belasting als gevolg van de fiscale bijtelling in 2018, tarief 51,95%:

$$51,95\% \text{ van } 22\% \text{ van } € 45.000 = € 5.143$$

$$\frac{€ 5.143}{12} = € 428 \text{ per maand}$$
 1
  - Dat is duurder dan de kosten van private lease in 2018: € 415 per maand 1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 4 juni te accorderen.

Ook na 4 juni kunt u nog tot en met 9 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

6 Bronvermeldingen

Opgave 3

bron 1   CBS, <https://opendata.cbs.nl/>

Opgave 4

fragment1, fragment 2 en bron 1

vrij naar: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2016) "Maatschappelijke kosten-baten analyse van beleidsmaatregelen om alcoholgebruik te verminderen"